

KURTULUŞ SAVAŞINDA YUNAN-FENER PATRIKHA NESİ BİRLİKTELİĞİNE KARŞI ÖRGÜTLÜ BİR YAKLAŞIM “TÜRK ORTODOKS KİLİSESİ”

*Dr. Esat ARSLAN**

GİRİŞ

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasıyla birlikte “Doğu Roma İmparatorluğu'nun eski başkenti, tekrar o görkemli günlerine kavuşmanın heyecanını yaşıyordu. Unutulmuşluk, kıyıda köşede kalmışlık bulunduğu konumla hiç, ama hiç bağdaşmıyordu. İşte İstanbul, bitkisel yaşamda hayatta kalabilme savaşımı veren bir canlı organizma gibi aradığı, kendisine yakışan bir evrensel lider bulmuştu. Öyle bir lider ki, etkileşimi ile hoş görünün çok üzerinde bir kavramla ifade edilebilecek bir bakış açısını da beraberinde getirmişti. Engizisyonun acımasızlığı içerisinde karanlıklar trajedyasını oynayan Avrupa'ya, gerçekleri görebilme, diğer bir deyimle “bilimsel bir bakış açısı” nı armağan etmişti. İşte yaratılan bu hoşgörü ortamının etkileşimi düşünsel sistemle birlikte çağı da değiştirmişti. Papalığın egemenlik kısılcındaki Ortodoks Kilisesi, dinsel etkinliği İstanbul surlarıyla özdeşleşmişti. İstanbul surlarıyla sınırlı olan dini boyuttaki egemenlikleri Haçlı Seferleriyle İstanbul'a gelen Avrupalıların bıraktıkları Latin kökenli kiliselerle sınırlı bir hale gelmişti. Ortodoks Kilisesine yaşamsal bir boyutta olduğunu söylemek son derece yanlış olurdu. Olsa olsa Kilisenin bu durumunu bitkisel yaşamla ifade etmek daha doğru olabilirdi. Fatih, fetihden hemen sonra, Ortodoks Patrikhanesini Katolik Papalığın sultanından kurtardığı gibi, Patrikhaneye geniş ayrıcalıklar ve yetkiler vermek suretiyle onu bir anda Papalık seviyesine çıkarmıştı. Unutulmuşluktan bir anda ön plana çıkış, yalnızca Patriklik makamını değil, ona bağlı bulunan cemaati de tanınan haklarla, itilmiş kakılmışlıktan saygın bir konuma getirmişti. Bundan büyük cesaret alan Roma'daki Papa (Pius II), Fatih'e bir mektup yazarak, “*Hristiyanlığı kabul ettiği takdirde Batı Roma'yı da kendisine teslim edeceğini*” bildiriyordu. Fatih ta-

* Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Öğretim Elemanı.

rafından şiddetle reddedilmiş olmasına karşın, bu mektup Fatih'in hoşgörü ve ayrıcalıklarının böyle bir girişime cesaret verecek derecede geniş olduğunu göstermesi bakımından dikkate değer bir anlam taşımaktadır¹.

Bu yazı kapsamında, karar vermenin değişik boyutlarının sınırdığı Kurtuluş Savaşının olmak ya da olmamak özdeşleştiği yaşamsal boyutunda Osmanlıdan miras alınan ve bugün de çözümlenmemiş bu önemli soruna karşı Ankara Hükümetince ortaya atılan ve bugün için de güncelliğini koruyan köklü ve örgütsel yaklaşımın gerekçeleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletlerinin XIX'nci yüzyıl ikinci yarısından itibaren başlayan Osmanlı İmparatorluğu ile ticaret ilişkilerinin geliştirilmesine paralel olarak, kendi ticaretini güven altına almak için öncülük ettiği, Hristiyan dininin üçüncü boyutu olan Protestan Misyoner faaliyetlerine de değinilecektir. Bir bakış penceresi olarak Atlantik'in öte yakasından, Anadolunun toplumsal yapısının pragmatik bir biçimde izlenilmesine dair belgelerden de yararlanılacaktır. Yazı kapsamına içeriğine alınan birinci el kaynak niteliğindeki belgeler ABD Washington Ulusal Arşiv Dairesi Askeri İstihbarat Dairesinin arşivlerinden elde edilmiştir. Eklerde sunulan Amerikan İstihbaratçıları tarafından İstanbul'da kaleme alınan "*Anadolu'daki Dini Gruplar*" ve "*Türk Ortodoks Kilisesi*" başlıklı raporlarda, konuyla ilgili 21 Mayıs 1921 tarihli İstanbul'da yayınlanan "*İkdam*" gazetesi ile 8 Haziran tarihli "*Orient*" adlı Amerikan misyoner gazetesinden alıntı yapılarak kendi değerlendirmeleri de birlikte verilmiştir. Bu konunun "Yeni Dünya" adasından da titizlikle izlendiği için anılan belgeler yazı içeriğine dahil edilmiştir².

PATRİKHANE'NİN HIÇLIK'TEN DOĞU VATİKAN'A DÖNÜŞÜMÜ

Fatih Sultan Mehmet'in en büyük düşü, Osmanlı İmparatorluğu'nu bir dünya devleti yapma ya da bugünün aktüel sözcüğü ile zamanın tek süper gücünü oluşturmaktı. Benimsenen düşünsel sistem, değişik dinlere mensup toplumları birarada tutabilmeyi sağlayabilecek "*dinsel ümmetçilik*" sistemiydi. Osmanlı Devleti'ndeki geleneksel devlet anlayışının bir göstergesi olan *Saray-Fetva* birlikteliğine bir üçüncü boyutun *Kilise'nin*

1. M.C. Şehabettin Tekirdağ, Fethin 511'nci Yıldönümü Konferansları, İstanbul, 1964, s.48. "Hristiyanlığı kabul ederse, meşru imparator sıfatıyla dünyanın en kudretli hükümdarı haline geleceğini" söylüyor ve kendisine "Greklerin ve Doğunun İmparatoru ünvanı vereceğini; kuvvetle elde tuttuğu ve haksızlıkla savunduğu şeyin, hukuken kendi malı olacağını bütün hristiyanların kendisine saygı göstererek, anlaşmazlıkların çözmesi için hakem tanıyacıklarını... birçoklarının kendiliklerinden inkıyad edeceklerini (...), kendisinin, Roma kilisesinin haklarına karşı gelenler aleyhinde onun kuvvetine başvuracağını "temin etmekteydi. (1461-1464 arasında yazılmış ve büyük bir olasılıkla Fatih'e gönderilmediği değerlendirilen bu mektup, Fatih'in sağlığında 1475'de Treviso'da basılmıştır. (a.g.e. ve s.)

2. Washington National Archives; MID Report (Askeri İstihbarat Raporu); 2657-T-103, 12.

eklenmesiyle o günkü koşullar içerisinde "Din" etmeni ilk kez bir bütün olarak kullanılacaktı. İstanbul'u alınmasıyla İmparatorluk görkemli bir başkente kavuşmuştu, ancak bu yeterli değildi. O günkü dünya konjonktüründe bir dünya başkenti niteliğinin kazandırılabilmesi için, bu önemli jeopolitik ve jeostratejik bölgeye dinsel boyutun da eklenmesi gerekli idi. İslam dünyasının yüzyıllardır beklediği, Peygamberin bir amaç olarak betimlediği düşü, Fatih Sultan Mehmet gerçekleştirmişti. Sadece İslamî tabana bağımlılık, asırlardır Haçlı Seferlerinde yapıldığı üzere bir karşıtlığı, diğer bir ifadeyle kamplaşmayı da beraberinde getirirdi. Aynı kutuplarda kamplaşma da, hedef İstanbul olacak biçimde sonu gelmez savaşların devamlılığını beraberinde getirirdi. Bu coğrafyada tutunabilmek için, İmparatorluğun Avrupa yönünde genişlemesi gerekiyordu. En azından sürekli tehdit kuşağı uzaktan geçirilmeliydi. İstanbul'un dünya başkenti yapılması yolunda benimsenen politik amacın gerçekleştirilmesine yönelik stratejik yöntem adım adım gerçekleştirilmeliydi. Belenenin aksine ilk adım bir "hoşgörü" ortamının yaratılmasıyla aşıldı. Öylesine bir ortam yaratılmıştı ki, yukarıda giriş bölümünde belirtildiği gibi Papa Pius II bile, Papalık makamını 21 yaşındaki genç Osmanlı Padişahına bırakmayı eylemsel bir boyuta getirecek kadar ileri gidebilmişti. Egemenliğin yönetsel bölümü padişahta olduğu için, İslam dini dışındaki dinî liderler İmparatorluk sınırları içerisinde kalacak olan toplumların başı haline getirilmeliydi. Bu noktadan hareketle ikinci bir kararla dini liderler "millet başı" konumuna getirildi. Doğal olarak bundan en büyük payı Vatikan'ın baskısı altında bitkisel yaşama terk edilen Patrik ve Patrikhane almıştı³.

Bir sihirli değnek değmiş ve Patrikhane'nin İstanbul ile sınırlı olan dinsel ve tinsel gücü birden Avrupa'da Vatikan kapılarına kadar ulaşmıştı. Engizisyon acımasızlığının sürdüğü bir ortamda bu durum açıkça Papalık makamına karşı bir başkaldırıydı. Henüz Avrupa'da reformist hareketler başlamamış, hristiyanlığın üçüncü boyutu olan Protestan Kiliseleri

3. Verilen bu dini ayrıcalıklara ait belgeler ile çeşitli yazarların bulguları şöylece özetlenebilir: Ayrıcalıkların çıkış noktasını Fatih Sultan Mehmet'in Patrik Gennadios'a verdiği altında kendi imzasını taşıyan fermanı oluşturuyordu. Günümüz Türkçesiyle de anlaşılması kolay olan bu ünlü Fermanda şöyle deniliyordu:

"Kimse Patrik'e tahakküm itmesün, kim olursa olsun hiç kimse kendüsüne ilişmesün, kendüsü ve ma'iyyetinde bulunan papaslar her türlü "umumi hizmetlerden müebbeden mu'af olsun. Kiliseleri, camie tahvil edilmeyecektir, izdivac ve defin işleri, sair adet işleri, Rum Kilise ve adellerine göre eskisi gibi yapılacaktır. (*) "bu ferman, patriğin dini ibadete ait hizmetleri yerine getirmesi şartıyla, tahta çıkan her yeni padişah tarafında da yenilenmiştir. "Patrik vezirle aynı derecede tutuluyor, icabında Divan'da söz alma hakkı tanınıyordu." (**) Ayrıca kendisine Yeniçeri çorbacılarından kurulu bir muhafız birliği verilmişti (***)

(*) Osmanlı Ergin, Türk Tarihinde Evkaf, Belediye ve Patrikhaneler, İstanbul, 1937, S 70.

(**) Şehabettin Tekirdağ, Türk Kültürü, Sa 32, S511.

(***) Meydan Lorousse, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, C4, S 588.

kurulmamıştı. Vatikan dünyevi nüfuz siyasetinden caymadığı için, halk derin bir huzursuzluk içerisindeydi. Dinî inanç ve kurumların eleştirisi bir yana, Vatikanın pozitif bilimlere karşı katı tutumu bütün acımazlığıyla devam ediyordu. Yönetmelik işlevleri de ele geçirmek için yüzyıllardır savaşım veren Papalık Kurumu, doğuda olduğu üzere sarayın fetva makamından ileriye gidememişti. Uğrunda savaşım verdiği ancak bir türlü elde edemediği, kendilerine bağlı cemaatin liderliğini bir çırpıda almıştı Patrikhane... Hem de Batıdaki yansımasıyla silahların gölgesinde öyle yetkilerle donatılmıştı ki, bu durum hayalden de öte bir durumu yansıtıyordu. Bizans zamanında yalnızca tinsel ve dinsel bir danışma makamıyken şimdi ise kendine bağlı toplumun bütün sorunlarının çözümünde odak noktası haline gelmişti. Ortaya çıkan yeni durumla Patrikhane bir danışmanlık makamı olgusundan çıkarak, daha çok yönetmelik işlevleri iç içe bir kurum oluyordu. Papalık ise yüzyıllardır yaptığı mücadeleden, ancak yaptırım ağırlıklı bir danışma makamından öteye gidememişti. Oysa Patrikhane hiçbir savaşım vermediği halde, bütün Batı dünyasının herşeyin sonu olduğunu söylediği bir ortamda, Papalık makamının rüyalarında bile göremeyeceği "*Etnark=Millet Başı*" sanını bir çırpıda elde etmişti. Patrikhane, Papalığın etki alanından kurtulduğu gibi, genç Türk hakanından elde ettiği ayrıcalıklarla onun önündeydi artık... Elde edilen herhangi bir savaşım verilmeksizin kazanılan bu yeni durum Batılı Tarihçilerin yorumlarında da örneğin İngiliz tarihçilerinden Sir Harry Luke'un yazdığı, *The Old Turkey and The New* (Eski ve Yeni Türkiye) kitabında şöyle yer alıyordu:⁴

"Türkler Ortodoks halka iki nimet getirdiler: Bizans devrinde bile köştlüleri inletemen köleliğe son verdiler ve 300 yıldan beri bir Hristiyan kilisesinin baskısı altında atıl bir halde tutulan Ortodoks Psikoposluğunu ihya ettiler (...)

Gennadios'u Romalılar veya Ortodoks milleti olarak adlandırılan toplumun yalnız ruhani değil, aynı zamanda sivil başkanı ilan eden Fatih, Patriğe berat verdikten başka Beylerbeyi rütbesini de ihsan etti. Böylece onu *Etnark (Millet Başkanı)* olarak tanıdığı gibi, devlet hiyerarşisinde yüksek bir mevkie yükseltti (...)

Fatih Gennadios'un Patrikliğini onaylamakla Ortodoksluğu kurtarmıştır. Zira Gennadios, Katoliklerin can düşmanıydı ve onun seçilmesiyle Osmanlı İmparatorluğunda Katoliklik sönmüş oldu. Katolikliğe eğimli bir Patrik seçilmiş olsaydı, Ortodoksluk yavaş yavaş sönecekti (...)

Papalar, doğu Kilisesini de iderelerine geçirebilmek için yıllardan beri uğraştıkları halde, başarıya ulaşamıyorlardı. Bu suretle, Bizans halkını devamlı bir şekilde ikiye ayırmayı başarıyorlardı. Bu defa Gennadios'un seçilmesiyle Papa için bu ümit de kesilmişti."

Papalığın yüzyıllardır olumsuz yaptırımları ve propagandası nedeniyle, bir türlü kendini kanıtlayamamış olan Patrikhane ve Papalığın etki

4. Sir Harry Luke, *The Old Turkey and The New*, S 16, 45, 90.

alanındaki ezilmiş ve kölelikten kurtulamamış olan halkı ilk kez yaşadıkları topraklar üzerinde özgürlüklerini soluyorlardı.

Etnark kavramı öylesine üzerinde önemle durulması gereken bir kavramdı ki, Lozan Antlaşmasının ilgili maddeleri gereği yerelleşme sürecine giren bağımsız Kıbrıs Ortodoks Kilisesinin Başpiskoposu *Makarios III*, 1950'de bu makama seçilince ilk yaptığı iş, "*Etnark*" unvanını almak olmuştur. Böylece, ada yönetiminde etkili olmanın ve yönetimi ele geçirmenin tek yolunun bu kavramla bütünleşmek olduğunu anlayarak, Osmanlı Sistemi tarihe kavuştuktan sonra bile bu sistemi tekrar yaşama geçirmekten kendini alamamıştı. Doğal olarak bu kavram yalnızca, İstanbul ve Kıbrıs Ortodoks Kiliselerini ilgilendirmiyordu. Bunlardan başka Antakya, İskenderiye, Kudüs ve Girit'teki Ortodoks Kiliselerinin Liderlerine de aynı ayrıcalığı veriyordu. Bu kavramın getirisi irdelendiğinde görüleceği üzere, dinî liderlere uhrevî egemenlik dışında, bir de dünyevî egemenlik boyutunu kazandıyordu. Bilindiği üzere, hristiyanlıkta dünya işlerini düzenleyen kurallar yok denecek kadar az, devlet yaşamına ilişkin kurallar ise hemen hemen yok gibidir. Gerçi Hristiyanlık Ortaçağ'da bu niteliğinden uzaklaşmış; Katolik Kilisesi, elinde büyük dünyevî iktidar toplamış, kişi vicdanını baskı altına almıştır⁵. Ancak, Fatih Sultan Mehmet'in Ortodoks Kiliselerine bir kalemde sunduğu bu ayrıcalıklar bütünü, Katolik Kilisesi tarafından yüzyıllardan bu yana gelen yoğun bir mücadele ve Sarayın yanında saf tutmak suretiyle elde edilebilmişti.

Olaya, jeopolitik açıdan bakıldığında Fatih Sultan Mehmet'in, Osmanlı İmparatorluğu'nun ulaştığı bu yeni sınırların dikte ettirdiği politikayı pozitivist bir biçimde değerlendirdiği görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet, Bizans'ın ulaştığı sınırların ortodoksluk sınırlarıyla özdeş olduğunu anladıktan sonra, Osmanlı İmparatorluğunun geleceğine ilişkin politikasını da kavramsallaştırmıştır. İstanbul'un alınmasıyla, Bizansın jeopolitik izleyicisi olan Osmanlı İmparatorluğunun hedefi de kendiliğinden ortaya çıkmış bulunuyordu. Bir yandan İslam öncülüğünü üstlenirken, diğer yandan Katolik Kilisesine karşı, Doğu hristiyanlığının koruyuculuğunu üstlenmek suretiyle, ülkenin ulaşabileceği sınırlarının boyutlarını da kendiliğinden çiziyordu. Bu bir tür adı konulmamış, belgelendirilmemiş bir vasiyetname sayılırdı. Ama nereye kadar... İslamın öncüsü, Ortodoksların hamisi olan Osmanlı İmparatorluğu, daha sonraları Fatih tarafından dikte ettirilen İmparatorluk topraklarının dışında Katolik sınırlarını zorlayınca karşısında Kutsal İttifak'ı buldu⁶. İşte buradan itibaren gerileme devri

5. Turhan Feyzioğlu, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Atatürkçülük, Ankara, 1986, S. 73.

6. Stefanos Yerasimos, Milliyetler ve Sınırlar, İstanbul, 1994, S.18.

başlamış oldu. Avrupa bu noktaya kadar, Osmanlı İmparatorluğu'na tahammül gösterebilmişti. Katolikliğin egemenliği ve hükümlerle sınırları zorlanamazdı, zorlanmamalıydı.

Fatih coğrafyayı çizmişti. Kendinden sonra geleceklere fetih gerçeğini, İmparatorluğun ulaşabilecekleri sınırları da dikte ettirmişti. Osmanlı İmparatorluğu önce bölgesel güç merkezi konumunu perçinleyecek, daha sonra da evrenselleşmeyle birlikte süper güç konumuna adım adım yaklaşacaktı. Bu coğrafyanın dikte ettirdiği diğer bir örgütlenme gerçeği de, binlerce yıldır tek devletle ancak özel ve özerk yapılarla yönetilmesi gerçeğiydi. Fatih bu çözümlenmeyi de görmüştü. Çok uluslu imparatorluğu bu coğrafyada bir arada tutabilmenin örgütlenme sistematiği alt sistemlerin özel ve özerk yapılarda kurulması ve her ne pahasına olursa olsun idame ettirilmesi idi. Tek devletin şemsiyesi altındaki Ortadoğu ve Balkanlar sonunda doğal ve vazgeçilmez başkenti İstanbul'a kavuşmuştu. Bundan sonra yapılacak olan İstanbul'un bu konumunu evrenselliğini sağlayarak bir dünya başkenti yapmaktı. Doğal olarak bu akşamdan sabaha yapılacak, ya da 21 yaşında olmasına rağmen Fatih'in ömrüyle doğru orantılı gerçekleşebilecek bir varsayım değildi. Ancak Fatih çerçeveyi çizmişti. Kendinden sonra gelecek olanlara hedefi göstermişti. Evrensellik boyutunu gerçekleştirmek Yavuz Sultan Selim'e nasip oldu. Yavuz Sultan Selim, Suriye ve Mısır'ı ele geçirdikten sonra Halifelik makamını İstanbul'a getirmişti. Bu bir anlamda İstanbul'u islami bir başkent konumuna sokmuştu. Ancak Yavuz'un buna paralel olarak yaptığı diğer önemli bir stratejik karar da İstanbul Patrikhanesine *Ekumeniklik "Oecumenique"* (=evrensellik) unvanı vermesi idi⁷. Bu karardan, Ermeni Kilisesinin Patriği yararlandığı gibi, 1492'den sonra İspanya'dan kaçarak büyük bir hoşgörüyle Osmanlı İmparatorluğuna kabul edilen Yahudilerin Hahambaşı da nasibini almıştı. Osmanlı'nın "Ermeni" ve "Yahudi" milleti olarak adlandırdıkları bu iki ulus evrensel bir konuma yükselmişti. İşte şimdi İstanbul, Fatih'in düşlediği ancak gerçekleştiremediği gerçek bir dünya başkenti olmuştu. İstanbul Patrikhanesi, Antakya ve İskenderiye Patrikhaneleri üzerinde nüfuz ve üstünlük sağladığı gibi, Patrik Doğu Hristiyanlığının "Papa"sı, İstanbul da Doğu Roma İmparatorluk günlerinden bu yana ilk kez "Doğu Vatikan" konumuna gelmişti.

PATRİKHANE'NİN GİZLİ ÜTOPYASI "MEGALİ İDEA"

Fetihten sonra Fener'e yerleşen İstanbul Ortodoks Patrikhanesi, daha sonradan bu yerleşim biriminin adıyla anılmaya başlandı. Elde edilen bu ayrıcalıklara karşın, ütöpik de olsa İstanbul'un dolayısıyla Bizans'ın tekrar ihya edilmesi bir "büyük amaç" olarak benimsenmişti. Benimsenen bu

7. M. Süreyya Şahin, Fener Patrikhanesi ve Türkiye, İstanbul, 1980, S.127; N. Türsan, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sa 85, 67-68.

büyük ideal doğrultusunda, İstanbul'un bir ortodoks başkenti olduğu, kendi cemaatinin bilincinden çıkarılmamasına ve nesilden nesile aktarılacak biçimde muhafaza edilmesine özel çaba gösterildi. Doğal olarak bu ortamın sağlanmasında Osmanlı Devleti'nin İslam dini dışındaki dinlere gösterdikleri olağanüstü hoşgörüsünün ırkî bağlamda ülke içerisinde yaşayan cemaatlere de göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bu sistem yönetim güçlü olduğunca işleyen, zayıflayınca en çok istismara açık olan bir sistemdi. Cemaatlerin başlangıçta hem ırkî hem de dinî bağlamda varlıklarını her ne pahasına olursa olsun devam ettirme azim ve kararlığı yanında Osmanlı Devleti dışında gerek dinî gerek ırkî boyutta devletlerle ilişkilerini idame ettirme yolunda gösterdikleri çabalardı. Rusyanın ulusal birliğini kurmasından sonra illegal boyuttaki ilişkiler bu ilke ile devam ettirildi. Fetihlerin durmasıyla ülke içerisindeki hoşnutsuzluklar ayaklanmalar sürecine girdiği patrikhanenin bu konudaki katkıları da hemen kendini göstermekte fazla gecikmedi. Ayaklananları destekleme ya da onların arasına karışma biçiminde belirlenen stratejileri Osmanlı Devleti tarafından tespit edildi. İstanbul'da yeniçeriler tarafından tedhiş hareketlerinin yoğunlaştığı bir dönemde Fener Patrikhanesinin siyasî faaliyetlerin de büyük bir artış gösterdi. İşte bu dönemde Fener Patrikhanesi İstanbul'daki rumlardan bir kısmını yeniçeri kıyafetine büründürüp yangın ve fitne çıkarmağa soyunması bardağı taşıran son damla oldu. Yeniçeri kıyafetlerinden büyük bir kısmı Patrikhanede bulununca 1657 yılında IV'ncü Mehmet, Patrik III'ncü Perthenios'u astırdı⁸.

Osmanlı Devletince tamnan ayrıcalıkların boyutunun büyüklüğü karşısında Patrik yerini sağlamlaştırdıktan sonra, başlangıçta Bizans'ın, Osmanlı Devleti nezdindeki Büyükelçisi gibi davranmağa başlamıştı. Osmanlı Devletinden elde edilen "Etnark" (=Millet Başı) ayrıcalığı bu davranışta etkin bir rol oynamıştır. Daha sonraları fetihlerin sona ermesi Osmanlı Devletinde duraklama devrini açmıştı. Duraklama Devri ile birlikte Patrik, Bizansın varisi gibi hareket etmeği kendisine amaç edinmiş, gerileme devrinin başlamasıyla beraber kendi öncülüğünde her ne pahasına olursa olsun bir devlet kurulması çalışmalarını arttırmıştı. Kuşkusuz, bunda Fransız İhtilalinin getirisi "ulusal devlet" anlayışının payı gerçekten büyük olmuştu. Önce Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinin nispeten zayıfladığı ve duyarlı hale geldiği Mora'dan başlamak üzere bir ulusal devlet kurulacak, daha sonradan orta ortodoks dini olgusuna sahip Sırp ve Bulgar kiliselerine objektif ulus anlayışının diğer bacağı olan "*Ortodoks Kilisesinin dili Rumcadır*" şeklinde biçimlendirilen ortak dil olgusu ile yaklaşılacaktı. Bir yandan Balkanlar'daki ulusal benlikler Osmanlı Devletine karşı kışkırtılırken, ortak dil olgusuyla Balkanların, Girit ve Batı Anadolu ile Trabzon merkezli Pontusun elenleştirilmesi çalışma-

8. Adnan Sofuoğlu, Fener Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri, İstanbul, 1996, S 17.

larına hız verilecekti. Patrikhane'nin önderliğinde büyük devletlerden sağlanan dış destek ve gizli örgütlenmenin getirisi ile Mora Ayaklanması'nın sonucu Avrupa'da ilk ulusal devlet kimliğindeki Yunanistan kurulmuş oldu. Ortak din, ortak dil olgusu ile Balkan uluslarını tekrar yaşama geçirilecek Bizans Devletinin aslı unsuru olacak biçimde "Rum" adı altında birleştirmek bir büyük amaç olarak ele alındı. Balkanlar'da rumca ibadet ve öğretim dili yapıldı. Başka dillerde yazılmış ibadet kitapları her tarafta yasaklandı. Toplatılıp yakıldı. Balkanların her yerinde Rum tüccarlar, Rum Rahipler ve Rum Öğretmenler egemen hale geldiler⁹.

Balkanlardaki ortak dil elde etme doğrultusunda yapılan çalışmalar, subjektif ulus anlayışından yoksun oluşu nedeniyle çok geçmeden Balkan Uluslarının karşı koyuşlarını da beraberinde getirdi. Aslında Fener Patrikhanesinin çalışmaları Balkanlar'daki Ortodoks Kiliselerine öğretici bazda bir etki de yapmıştı. Nitekim Yunanlıların Patrikhane marifetiyle genişlediğini gören Balkanlılar, Patrikhaneden ayrılıp bağımsız ulusal Kiliseler oluşturdular. 1825 yılından itibaren başlayan Bulgar Millî Hareketleri 1840 yılından itibaren bağımsız bir kilise kurulması istemine vardı. Nihayet bu hareket 1870'de bağımsız Bulgar Eksarhlığının kurulmasını getirdi¹⁰. Yapay olarak yaratılmak istenen bu dil olgusu bir noktaya kadar sonuç verdi. Bağımsızlığını kazanan, Girit'i de aldıktan sonra, Balkanlar'da da bir hayli genişleyen Yunanistan, hedefine ulaşabilmek için Kilise tarafından yönlendirilen bu politikasında değişiklik yapma gereksinimini duydu. Subjektif bir olgu olmasına karşın, ortak kültür ve ortak tarih olgusu, objektif bir olgu olan dil olgusunun önündeydi. Politika buna göre düzenlenmeliydi. Megali İdea'nın son hedefi olan İstanbul alınmadan Balkanlarda yapılacak mücadelenin zaman kaybetmeden öteye gidemeyeceğini, hatta kurulmuş olan devleti de riske edeceğini çok geçmeden Yunanlı Politikacılar anladılar. Yapılacak olan Patrikhanenin çalışmalarını Anadolu'ya yoğunlaştırmaktı. Anadolu'da da genişlemeği bir ulusal hedef olarak benimseyen Yunanistan, Türkiye'de de başarılı olabilmek için daha önce çok yararlandığı Türk topraklarındaki kilise kurumlarını Türklere karşı kullanma kararı verdi¹¹. Bağımsız Yunanistan'ın kurulması, Yunanistan'da oluşturulan Yunan Milli Kilisesinin 1850 yılında Fener Patrikhanesi tarafından tanınmasından sonra Fener Patrikhanesinin Bizans'ın ihya edilmesi yolundaki siyasi faaliyetleri otomatikman Yunan Devleti üzerine geçmişti. *Megali İdea* Yunan Devletinin ulusal hedefi haline getirildi. Bizans'ı ihya etmek biçiminde şekillenen, bu hülyanın ulusal bir siyasa haline gelmesi için mutlak surette Fener Patrikhanesinin faaliyet ve tahriklerine gereksinim vardı. Zira, Patrikhanenin daha önceki büyük hizmetleri bilinmekteydi. Venizelos bu husustaki düşüncelerini:

9. M. Süreyya Şahin, a.g.e., S 129; Adnan Sofuoğlu, a.g.e., S 17.

10. M. Süreyya Şahin, a.g.e., S 156; Adnan Soğuoğlu, a.g.e., S 60.

11. M. E. Aytekin, Türk Kültürü, Sa 39, S222.

"Patrikhane Yunanistan emrine girmelidir; bu surette birleşmiş bir Patrikhanenin ilerideki milli davalarında rolü pek büyük olacaktır" şeklinde ifade etmiştir¹².

YUNANİSTAN'IN GÜDÜMÜNDEKİ PATRİKHANE

Yüzyıllardır beklenen durum sonunda gerçek olmuştur. I'nci Balkan Savaşından sonra aranan fırsat düşünülenin üstünde hayal edilemeyecek bir biçimde gerçekleşmişti. Balkan Devletlerinin büyük kısmı I'nci Dünya Savaşındaki yanlış kamplarda bulunmaları nedeniyle Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması pastasından birşey alamayacaklardı. Dünya zamanın tek süper gücü, İngiltere'nin gözünde çok küçülmüştü. Büyük Savaş sonrası "Eski Dünya Adası"ndaki iki cazibe merkezinden Almanya ve Rusya'nın İngiltere lehine siyaset sahnesinden zorunlu olarak çekilmesi, Büyük Britanya'yı eski gücünün çok üstüne çıkarmıştı. "*Güneş Batmayan Ülke*" konumunu irtişma götürmez biçimde perçinlemişti. Yunanistan "Büyük Savaş"ta İngiltere yanında bulunma biçiminde şekillenen stratejisi nedeniyle "*İngiltere'nin Kılıcı*" durumuna gelmişti. Mevcut durum İngiltere için de sayısız yararlar sağlıyordu. Savaş içerisinde Hindistan, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın insan kaynaklarını kullanmışlar, savaşın sonunda İngiltere'nin çıkarlarına çalışabilecek zinde bir insan kaynağı bulmuşlardı. Yunanistan her şeye razı görünüyordu. Ancak öylesine bir politika içerisine girilmeliydi ki, hem inandırıcılığı olsun, hem de mümkün olduğu kadar Yunan insan kaynağı akılcı bir biçimde kullanılabilin. Anadolu'daki Ortodoks potansiyeli, yer yer yeşermekte olan Türk Kuva-yı Milliye hareketine karşı Yunan Megali İdea'sının gerçekleştirilmesi yönünde dinamik güce çevrilebilsin. Akıllı bir politikacı olan Venizoles tarafından ilkeleştirilen en az kaynak kullanımla getirisi yüksek bu planının gerçekleştirilmesine geçildi. İlk olarak Fener Patrikhanesi Yunanistan'ın güdümüne alınacak, bilgi birikiminden istifade ile Anadolu'daki etkinliğinden azami derecede yararlanma yoluna gidilecekti. Bu genel ilke çerçevesi içerisinde Patrikhanenin yeniden düzenlenmesi ve yapılanması çalışmalarına girildi. Bu amaçla ilk iş olarak Merkezî Örgütlenmenin yeniden yapılanmasına başlanılarak, Karamanlı olan Patrik uçaklaştırıldı. 1919 Kasımında, yerine Yunanistan'ın direktiflerine harfi harfine uyacağına inanılan Dototeos getirilmişti. Böylece Patrikhane yavaş yavaş Osmanlı Hükümetinden bağlantısının kesmeye başlandı. Venizelos mecut örgütlenmeyi yeterli görmüyor, kısır buluyordu. Merkezi örgütlenme güçlendirildikten sonra Taşra örgütlenmesine geçildi. Anadolu'daki güçlü Metropolitler İstanbul'a getirilerek, Patrikhane Rupani Meclisine katılımları sağlandı. Yıllar yılı "Etniki Eteryä" örgütünün Türkiye çalışmasının birer ürünü olan taşradaki rum aydınların önderliğinde kurulan

12. Pontus Meselesi, Ankara, 1338 (1922) (Bu eser Matbu'at Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından metropolitlik vb. yerlerde ele geçirilen belgelere dayanılarak tarafsız bir komisyona yazdırılmıştır). S 30.

yerel ve bölgesel örgütlenmeler ile tşra ile bütünleşmeğe çalışıldı. Böylece dini kisvesinden sıyrılan Patrikhane, Yunanistan'ın Türkiye'deki bir otoritesi haline gelmiş oluyordu. Patrikhane Temmuz 1919'da kapısı üzerine çifte kartallı "Bizans Bayrağı"ını asarak, adeta bağımsızlığını ilan etti. Bütün işlerini birinci derecede Venizelos'un Patrikhane nezdinde siyasî temsilci olarak atadığı Kanelopolos ile ikinci derecede ise Müttefik Temsilcileri ile görüşmeğe başladılar¹³.

Yunanistan'ın bağımsızlığını sağlamak için başlangıçta Mora'da kurulan "Etniki Eteryas" derneğine Rusya büyük katkı yapmış, ihtilalin aksiyon evresinde ise Patrikhane bir genel merkez gibi görev yapmıştı. Bu oluşumun başlangıç safhasında Patrikhane bulunamamış, ihtilalin hazırlık evresi kendi dışında gerçekleşmişti. Aksiyon evresinde dernek Patrikhane'nin güdümüne girmiş, ancak ihtilal bildirgesine fazlaca bir katkısı olmamıştı. bu durum daha sonradan Yunan Milli Kilisesini ön plana çıkarılmıştı. Şimdi ise kurulacak yeni dünyada yüzyıllardır uğrunda mücadele ettiği konumunu vazgeçilmez bir biçimde sağlamlaştırılmalıydı.

PATRİK MELETİOS'UN FAALİYETLERİ

Venizelos tarafından belirlenen Örgütlenme Sistematiğine göre Patrikhane, bünyesinde *Mavri Mira Derneği*'ne kurarak, derhal işlevsel konuma geçti. Derneğin görevi bütün illerde çeteler kurmak ve yönetmek, mitingler ve propagandalar yaptırmak biçiminde belirlendi. Kararlar bu şekilde biçimleniyordu, ancak Fener Patrikhanesinin başına öyle bir dinî lider getirilmeliydi ki, tavanda alınan kararları tabanda da aynı duyarlılıkla uygulatabilsin. Çok geçmeden o da bulundu. Venizilos'un çocukluk arkadaşı ise Atina Metropoliti Giritli "Meletios Metaksakis"ti. Meletios'un gerek Atina Metropolidi olması gerek Enosis'e bağlılığını açıkça ilan etmesi Yunanlılar için cesaret vericiydi. Venizilos'un bütün amacı bu davayı kendi adına sürükleyecek arkadaşını seçtirmek için çalışmalarını hızlandırdı. Kendi bölgesindeki Edime'de Haziran 1921'de "Sen Sinod Meclisi"ni toplayarak Meletios Metaksakis'i Patrik olarak seçti. Meletios Patrik olmuştu ama öyle hemen Fener Patrikhanesinin başına geçmek kolay değildi. Önce Kral Konstantin, sonra dış dünya olayı kabul etmeliydi. Ancak Kralcılar ile Venizelistler arasında fikir çatışması devam ediyor, birinin beyaz dediğine diğeri siyah diyordu.. Aralık 1921 ayının ortalarına gelindiği halde iki taraf arasında çatışma devam ediyordu (Ek-1, Ek-2)¹⁴. Dikkate alınmasa da İstanbul Hükümeti Patrik Meletios'u tanımadığını her vesile ile ortaya koyuyordu (Ek-1, Ek-2)¹⁵. Yukarıda belirlenen genel çerçeve içerisinde Meletios'un işlevleri şöyle özetlenebilir:¹⁶

13. Pontus Meselesi, a.g.e, S 31-32.

14. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 16 Aralık 1921.

15. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 15 Aralık 1921.

16. Pontus Meselesi, a.g.e., S 33-35.

Patrik Olmadan Önce

1. Önce zamanın tüm süper gücü İngiliz Kamuoyunda taraftar bulunmalıydı. Meletios 28 Eylül 1920'de Anglikan Kilisesi Başpiskoposluğuna, 23 Ekim 1920'de Avrupa Siyasî mahfillerine "Kemalistler" zulümlerine dair telgraflar çekmiştir.

2. 1 Şubat 1921'de Rumluğun kurtarılması için İtilaf Devletlerinin Başbakanlarına telgrafla başvurmuştur. 9 Şubat 1921'de "Siyah Kitab" mümessilikleri vermiş, 15 Şubat 1921'de İstanbul Rumlarıyla, doğrudan doğruya Türkiye idaresinde kalacak Rumlar hakkında yazdığı uzun bir yazıyı bütün siyasi makamlara tevdi etmiştir¹⁷.

3. 22 Şubat 1921'de Rumların kurtarılması için doğrudan doğruya Londra Konferansına telgrafla başvurdu.

4. 23 Şubat 1921'de Patrik Kaymakamı sıfatıyla birçok hediye ve propaganda kitabı ile birlikte İstanbul'dan Londra'ya hareket etti. Londra ziyareti sırasında İngiliz Kralına Patrikhanenin arması bulunan bir diploma vererek, kendisinden (Türkiye için ölüm demek olan) Sevr Andlaşmasının değiştirilmemesi için çalışmasını rica etmiştir.

5. 5 Mart 1921'de Edremit Halkının Yunanistan idaresini istediğine dair Londra'ya telgraf gönderdi. O sırada Londra'da bulunan bugünkü Patrik Meletios, Deroitos ile görüştüktan sonra 9 Mart 1921'de Sen Mars Kilisesinde, "Fener Patrikhanesinin Hristiyanlık adına yaptığı mücadeleyi, Türklere karşı açılan savaşları" etraflıca izah etti. Aynı tarihte Patrikhane Kocaelinden İstanbul'a Rum göçmenler getirtmiş ve Londra'ya telgraf çekmiştir.

6. 20 Mart 1921'de Meletyos, propaganda için Amerika'ya varırken, Patrikhane de Yunan ordusuna selamlarını ve hediyelerini göndermeyi unutmamıştır.

7. 2 Nisan 1921'de Zapyon Lisesini, Yunan yaralıları için hastane olarak tahsis etmiştir.

1921 Haziran'ında Edirne'de Toplanan Sen Sinod'da Patrik Seçildikten Sonra

8. Meletyos'un çabasıyla Amerika'daki Yunanlılar tarafından sağlanan bir milyon Frank Patrikhaneye teslim edildi.

17. Pontus Meselesi, a.g.e., S 35.

9. 13 Temmuz 1921'de yine patrikhanenin bir işaretiyle Amerika'daki Rumlar Anadolu'daki Rumların, Türklerin idaresinden kurtararak Amerika tarafından himaye edilmelerini istemişlerdir.

Patrik Meletios bir İngiltere kulvarından bir Amerikan kulvarına geçip duruyordu. Her ne şekilde olursa olsun amaç tekti. Enosis'i gerçekleştirmek. Dışa karşı Türkleri barbar olarak tanımına devam ederken büyük bir titizlikle örgütlenen Anadolu'da durum nasıldı?

Yunan propagandasının bu sür'atli yayılışına en büyük destek Yunan Hükümeti olduğu gibi, ayrıca düzenli bir örgüte sahip olan Kilisenin bütün gücüyle çalışması da, çok önemli bir etki yapmıştı. Esasen bu kararlar Ege'deki adalara yakın Batı Anadolu ve Samsun merkezli Doğu Karadeniz'de etkili oldu. Fener Patrikhanesi güdümündeki burallardaki kiliseler bu işin bayraktarlığını uzunca bir zamandan beri yapıyorlardı. Çalışmalardan biri Batı Anadolu'da sözde İonya'yı ihya etmek, diğeri de Karadeniz kıyılarındaki ve özellikle Samsun'daki Rumların, Atina ile işbirliği yapmak suretiyle sözde "Pontus Devleti" kurma çabalarıydı. Bağlaşık Devletlerin şemsiyesi altında Yunanlıların İzmir işgal etmesiyle birlikte Batı Anadolu'ya yakın Midilli, Sâkız, sisam gibi adalardan dinî liderlerin önderliğinde örgütlü soykırım hareketleri bir oldu-bitti ile başlamıştı. Yunan Hükümeti amacı belirlemişti. Alışlagelen geleneksel stratejilerini, savunmasız bölgelerde Türk egemenlik haklarına saldırmak, bireysel alanda kıyım; toplumsal alanda ise soykırım yapmak suretiyle, uluslararası arenada plebisite zemin hazırlamaktı... Ege'de ambargo uyguluyorlar, İnebolu'yu bombardımana tutuyorlar, Samsun'a asker çıkartarak buradaki Rumlara kendileri ile işbirliği yapmaları için propaganda yapıyorlardı. Anadolu'da azınlıkta oldukları bölgelerde Atina çıkışı, Fener Patrikhanesinin biçimlendirdiği bu siyasal sonucu yıllardır bilinçli yapılan dış kaynaklı yasadışı bölücü faaliyetlerle yerli rumlardan bazılarını militan düzeyine getirmişlerdi... Azınlıktaydılar... Yaşanılan bu buhranlı dönem onlar için bulunmaz bir fırsattı. Kurdukları örgütlerin tek bir amacı vardı, savunmasız Türk köylerindeki Türk kıyım ve soykırım hareketi idi... Gerekli olan Yunan Ordusundan sağlayacakları özel savaş desteği ile geleneksel stratejilerini birleştirmektir. Uygulamaya hemen geçmişlerdi. Bir çığ gibi savunmasız Türk köylerine saldırıyorlar, buradaki insanlarımızı kadın, çocuk ve yaşlı demeden öldürüyorlar ve köyleri ürün ve hayvanlarıyla birlikte yakıyorlardı. Yunan işgali altındaki bölgelerdeki bu tür kıyım ve soykırım hareketi her yönden birbirine benziyordu. Ayrıca yapılan propaganda paralelinde Türk yurttaşı yerli rumlardan bazıları, çocuklarını, İzmir cephesindeki Yunan Ordusu birliklerine asker olarak gönderiyorlardı. Kanıt, Türk Ordusunun aldığı tutsaklardı. Bunların arasında Doğu Karadeniz bölgesinden gelip, Yunan Ordusuna katılan yerli rumların da çocukları bulunuyordu. Meletios'un önderliğindeki Fener Patrikhanesi Kurtuluş Savaşı içerisinde her yenilgiden sonra şiddetini gittikçe artan bir biçimde melanetlerine devam etti.

Büyük zaferin uğrattığı hezimet üzerine Meletios, hesabını ödemekten korkarak İstanbul'un kuşatılmasından yaklaşık iki hafta önce (10 Temmuz 1923) -güya izinli olarak- Yunanistan'a kaçarak, Aynaroz'a yerleşti. Selanik'te de propagandalarını sürdürdü¹⁸.

TÜRK ORTODOKS KİLİSESİ'NİN OLUŞUMU

a. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinden Ayrılma Nedenleri

1. Anadolu Ortodokslarının Dili, Kültürü ve Türklükleri

Egemenliği koşulsuz olarak elinde bulunduran TBMM gerekli önlemleri duraksamaksızın alıyordu. İşgal altındaki topraklar dışında Ankara Hükümetinin egemenliği altında bulunan topraklarda yaşayan kim olursa olsun, Türk egemenlik karşıtı hareketlere karışanlara, her demokratik ülkede alınan ciddi önlemlerle anında yanıt veriliyordu. Bu yanıtta en büyük destek doğal olarak Anadolu'lu ortodokslardan geliyordu. Anadolu'nun içlerine girildikçe buradaki ortodoksların büyük bir biçimdeki karşı koymaları ile karşılaşılıyordu. Fener Patrikhanesinin Balkanlara ve Anadolu'da azınlıkta buldukları bölgelere yoğun bir biçimde uyguladığı "*Ortodoks Kilisesinin dili Rumcadır*" şeklinde betimlendirdikleri ortak dil olgusu çalışmalarında Anadolu'nun büyük bir kısmında infialler içerisinde karşı koymalarla yüzyüze gelmişlerdi. Fener Patrikhanesi Anadolu'nun toplumsal yapısını iyi bildikleri için durum gayet normaldi. Yunanlılar bu işe bir türlü akıl erdiremiyorlardı. Osmanlı tarihinde, XX'nci yüzyıla gelinceye kadar Rum Ayaklanmaları ya Yunanistan, ya da Adalar gibi Batı Anadolu'ya yakın yerlerde olmuştu. Anadolu'daki Ortodoks Halk -Fener Patrikhanesinin güdümündeki din adamları hariç- bu harekette pek karışmamışlardı. Bunun sebebi Anadolu Ortodokslarının dil, kültür ve gelenek bakımından Türklüğü benimsemeleri daha doğru bir ifadeyle Türk olmalarından ileri gelmektedir. Gerçekten de XIX'nci yüzyılın sonuna kadar Antalya Rumlarının bir kelime bile Rumca bilmedikleri, orada ilk defa Rumca öğreten Nikolaidas adlı bir Yunan tarafından itiraf edilmiştir¹⁹.

"Antalya Rum halkı bundan 80 yıl önce Yunanca bilmezdi. Bunu, bundan elli yıl önce Rodos'da bana Yunanca ders veren Nikolaidas Antalya'da en evvel Yunanca okutan öğretmen oldu. Bu öğretmen bana:

Antalya'ya geldiğim zaman Rumlar Yunancadan bir harf bilmezlerdi, dedi"

18. Şehabettin Tekirdağ, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 2, S 51-52.
19. Galanti Avram; Ankara Tarihi; S 115.

Antalya gibi deniz kıyısında durum böyle olursa Anadolu'da oturan Ortodoksların, Yunan ve Rumluk meseleleri ile ilgilenmemiş olmaları doğaldır. Bu ikilem öylesine büyük boyutlara varıyordu ki bu konu Anadolu'da medyatik olarak gündeme getirilmeden önce İstanbul'da tartışılmağa başlanılıyordu. İşgal altındaki İstanbul'da her türlü sansüre karşın Anadolu'daki Türk ortodokslar seslerini yükseltiyorlardı 21 Mayıs 1921 tarihinde İstanbul'un önde gelen gazetelerinden "İKDAM"da aşağıdaki yazı yayınlanıyor, işin ilginç yanı bu konu doğrudan Amerikan İstihbaratçılarının ilgisini çekiyordu. Onlar da mevcut bu haykırışları yorumlarıyla birlikte 25 Mayıs 1921'de Washington'a bildirmekten kendilerini alamıyorlardı: (Ek-3, 4)²⁰

"Anadolu'lu Rum Ortodokslar, kendi durumlarını şöyle dile getirmektedirler; "Biz Türk Selçuklu ailesindeniz, dinimizi Türk dininden, Rum Ortodoks dinine değiştirdik ve biz Türk asıllı Rum (Ortodoks kilisesine) bağlıyız. Anadolu'da Kayseri şehrinde bir Rum Ortodoks Patrikliği kurmak istiyoruz. İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği, Ortodoks Rumlar ve Türkler arasında karşılıklı husumete neden olmaktadır. İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği, Osmanlı Ortodoks sorunlarının koşullarını kötüleşüren Yunan Hükümeti ile işbirliği içerisindedir. Biz Venizelosçu İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği'nden ayrılmak istiyoruz. Benzer dini sorunlar, 16'ncı yüzyıl İngiltere'sinde Anglikan kiliseler için John Wycliffe tarafından ortaya atılmıştır. Okullarımızda Anadolu Rum öğretmeni istiyoruz, Yunanistan'dan öğretmen istemiyoruz.

Anadolu'da Gümüşhacıköy'lü Papaz, şunları söylemektedir: Anadolu'lu Rumlar Türk Selçuklu ailesi soyundan gelmektedirler ve onlar katışıksız Türk'türler.

Anadolu'nun gerçeklerini ön planda tutan hiçbir ard niyeti olmayan gerçek din adamı Anadolu'daki fitneyi görmüş ve hemen özetlemişti. *Okullarımızda Anadolu Rum öğretmenler istiyoruz, Yunanistan'dan öğretmen istemiyoruz.*

Çok geçmeden bu konu Ankara'da da gündeme geliyordu. Ankara Hükümetinin yayı resmi organı olan "Hakimiyet-i Milliyet" gazetesinde de konu ele alınıyor, konuya açıklık getirmek üzere "ANADOLU'DA HRİSTİYAN TÜRKLER" başlıklı bir seri yazı çıkıyordu. (Ek-5, 6)²¹. Yazar İzzet Ulvi tarafından kaleme alınan yazıda, Batılı tarihçilerden alıntı yapılmak suretiyle Anadolu'daki ortodoksların Turan ırkına mensup oldukları ve bunların ruh kültür ve karakter bakımından Türk oldukları gözleme dayalı olarak sunuluyordu. Yazının en ilginç yanı Anadolu'daki Ortodoks olan Halk Ozanlarından yalnızca ikisi tanıtıldıktan sonra şiirlerinden örnekler verilmesiydi. Bir yabancı dili çok iyi bilebilirsiniz, onunla düz yazı, makale de yazabilirsiniz. Ancak ana diliniz dışın-

20. Washington National Archives, (Ulusal Arşiv Dairesi), MID (Askeri İstihbarat Bölümü), 2657-T-103.

21. Hakimiyet-i Milliye, 24 Haziran 1921.

da yabancı dilde şiir yazamazsınız, hele Halk Ozanı hiç olamazsınız. Yazar Kayseri’de halk şiirleri araştırması yaparken asıl adları Artin ve Kirkor olan Mahcubi ve Harbi adlarındaki iki Halk Ozanı kardeşin şiirlerini bulur. Mahcubi ölmüştür, kardeşi Harbi ile tanışır. Harbi ona koşmalarından verir, yazar da bu yazı dizisinin ikincisinde bunları yayımlar. Onların anadilleri Türkçe olmasaydı, buram buram Anadolu kokan bu şiirlerin yazılması mümkün değildi.

2. Patrik Meletios’a Karşı Örgütlenme

Patrik Meletios’a karşı öyle bir lider bulunmalıydı ki, Anadolu’nun gerçek yüzünü sadece Yunanlılara değil, bütün dünyaya gösterebilmeliydi. Anadolu, Ankara Hükümetinin hiçbir katkısı olmadan haksızlığa karşı kendi dinî liderini ortaya çıkarmıştı. Koşulların ortaya çıkardığı bu lider “Papa Eftim” di.

b. Papa Eftim’in Özgeçmişi

Papa Eftim, 1884-1885 yılında Yozgat’ın Akdağmadeni kasabasında İstanbulluoğlu mahallesinde dünyaya geldi. Asıl adı Pavli Karahisarlıoğlu’dur. Babası tüccardı. Küçüklüğünde bir süre kilise okuluna gitti. Okumayı yazmayı orada öğrendi. 1908’de Ankara’ya geldi ve babasının mesleği olan manifaturacılığa başladı. 1911’de evlendi ve 1915’de papaz olarak memleketine döndü. Kendisini Kayseri Metropolidi Nikolaos takdis etti. Keskin Metropolit Vekili olarak Keskin’e gitti. Kurtuluş Savaşına katılması aşağı yukarı bu yıllara rastlar. Her zaman yukarıda da belirtildiği gibi kendisini şöyle ifade etmekten büyük haz duyuyordu:

“...ben Türk Ortodoksuyum, Ben Ortodoks hristiyan olarak doğdum. Ana dilim Türkçedir (...) Dinimin ve kilisemin dili olan Rumca ile mukaddes kitabı ezberlediğimden bu dili çok iyi anlarım.”

Papa Eftim’in ulusçuluk anlayışı yukarıdaki metni bütünleştirmesi bakımından şöyledir:

“...dinini değiştiren bir ferdin mutlaka milliyetini de, ırkını da değiştirmesi gerekmez. Esasen buna imkan da yoktur. Din değiştirmek bir arzu bir irade meselesidir. Irk ve milliyet ise, insanın arzu ve iradesine değil, dile kültüre, tarihî münasebetlere bağlıdır. Din Allaha ait ve vicdana bağlı bir hadisedir. Milliyet ise tamamiyle içtimai, tarihî bir vakiadır. Aynı milliyet içinde çeşitli din ve mezhepler olduğu gibi, aynı dine mensup olanlar da aynı ırk ve milliyet duygularını taşıyabilirler...”

Milliyet konusunda bazı Türk gazeteciler Papa Eftim’e “Türk dostu Eftim” dedikleri için, o buna çok üzölmüş ve “Ben Türk dostu Eftim değil, Türk oğlu Türk Eftim’im” diye yanıt vermiştir:

"...ben her zaman, her yerde Türk olduğumu beyan ettim. Bir yabancı, Türk dostu olabilir. Fakat benim gibi halis bir Türk Vatandaşının, bir yabancı Türk dostu gibi gösterilmesi, onun milliyetinden şüphe edilmesine delalet eder ki bundan incinmemek, üzülmek imkansızdır. Kendi milletimin dostu olmak, bir Türk için tabii, zarurî, mantıkidir. Bu böyle olunca bir Türk'e, Türk dostu demekle tezada, mantıksızlığa düşülmüş olmaz mı?..."

*"Bana Türk demeyip, Türk dostu diyenleri hiç bir surette affedemem."*²²

İşte bu ruh ve ideal ile Papa Eftim, Fener Patrikhanesine karşı mücadeleye başladı. Bu yüzden Anadolu'da dışarıdan gelme bazı saldırıların, müslümanların olduğu kadar, hristiyanları da üzdüğünü açıklayan bir beyanname yazdı. Bu beyannamede:

*"...Avrupa mücadelesi ve bilhassa son zamanlardaki Yunan taarruzları neticesinde Anadolu'nun müslümanları gibi biz hristiyanları da müteessir ve mutazzır oluyorlar. Buna hiç şüphe yoktur, Anadolu'da hiçbir hristiyan yoktur ki, şu umumî felaketin kendilerine ait kısmının yegane müsebbibi, İstanbul Patrikhanesi'nin olduğuna kanaat getirmemiş olsun..."*²³

diyerek Fener'in tam aksi bir tavır aldı. Buna karşılık Patrikhane Keskin Metropolit Vekili Papa Eftim'e -1918 sonlarına doğru- bir tamim göndererek, "Türkiye'nin Yunanistan'a verildiğini, Türkiye Hükümetinin verdiği, vereceği emirlere itaat edilmemesini ve artık Ortodoks Rumların Türk uyruğunda kalmalarına gerek kalmadığını" bildiriyordu. Aralık 1918'de Patrikhane o zamanki Tefvik Paşa'ya bir yazı göndererek Papa Eftim'in tevkif edilip kendilerine teslimini istedi.²⁴

c. Türk Ortodoks Kilisesinin Kurulması

Papa Eftim, Anadolu'da oturduğu sürece İstanbul'a tesirli olamayacağına anlayınca, Anadolu'da bağımsız bir Ortodoks Kilisesi kurmağa karar verdi. Sonunda Kayseri'de bir genel kongre toplamayı başardı. Bu iş için TBMM Hükümeti Adalet Bakanlığında izin aldı. Yunan-Fener Patrikhanesi birlikteliğine karşı TBMM Hükümeti de örgütlü bir yaklaşımla yanıt vermenin birçok şeyi düzelterek inancı tamdı. Adalet komisyonu desteklemekle kalmadı, Hafız Mehmet Bey urada yaptığı konuş-

22. Papa Eftim, "Papa Eftim'in Kıbrıs Hakkındaki Görüşleri" Broşürü, İstanbul, 1958.

23. M. Süreyya Şahin, a.g.e, S 189.

24. Teoman Ergene, İstiklâl Harbinde Türk Ortodoksları, İstanbul 1951, S 9.

masıyla bu "Örgütlü Yaklaşım"ın bir bir gerekçelerini de anlattı. Bu gerekçelerle birlikte *Türk Ortodoks Kilisesinin Kurulması* ile ilgili taslak tüzük "Orient" adlı Amerikan Misyoner Gazetesinin 8 Temmuz 1921 tarihli nüshasında yayınlanıyordu. İstanbul'daki Amerikalı İstihbaratçılar durumu yakından izliyor ve 17 Temmuz 1921'de TÜRK ORTODOKS KİLİSESİ adlı monografik istihbarat raporlarını Washington'a gönderiyorlardı (Ek-7, 8).

Yalnız bu Kongre için üç Ruhanî Başkan bulunması lazımdı. Fakat Patrikhaneye uyup kendilerini siyasete kaptıran ve Türklüğe karşı aleyhte faaliyetlere girişen birçok Ruhanî Başkanlar ya kaçmış ya da kaçmak hazırlığı içerisinde idiler. Anadolu'da sadece Konya Metropolidi Prokobiyos, Maçka Metropolidi Krillos, Antalya Episkoposu Meletios ve Gümüşhane Episkoposu Vervasyos kalmıştı. Papa Eftim, büyük güçlüklerle bunları ikna etti ve Kayseri'de toplamayı başardı. Bunelarda Prokobiyos, Meletios ve Vervasyos Kayseri'ye geldi. Davet edilen 80 Ruhanî daireden, Fener Patrikhanesi etkisiyle 8 daire katılmadı. Kongreye aşağıdaki kararlar sunuldu:

1. Kanun ve nizamlara aykırı olarak Patrik seçilen Meletios Metaksakis Patriklikten çıkarılacak ve Fener Patrikhanesi feshedilecek.
2. Kayseri'de bağımsız bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulacak.
3. Kilise ve cemaatlar tarafından noterliklerce düzenlenmiş vekaletnamelerle Papa Eftim'e "Anadolu Ortodoks Kilisesinin Umumi Vekilliği ve Murahhaslığı" payesi verilecek.

21 Eylül 1922'de Kayseri'de Konya Metropolidi Prokobiyos'un başkanlığında kongre toplandı²⁵. Papa Eftim'in heyecan verici ve tesirli bir nutkuyla açılan kongrede daha önce düzenlenmiş olan mazbata okundu. 72 Ruhanî daire başkanını da katılmasıyla, yapılan teklifler ve tutulan mazbata oybirliği ile kabul edildi²⁶.

Mazbataya göre Prokobiyos Patrik Kaymakamı tayin edildi. Ve hepsi halktan olmak üzere 12 kişilik bir sen Sinod Meclisi kuruldu²⁷.

Kayseri'de Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulunca Fener'dekiler bu kuruluşun kendileri tarafından onaylanmadığını ve bağımsız bir kilise olamayacağını ileri sürdüler. Halbuki Fener patrikhanesi kurulurken de Roma Katolik Kilisesi de bu kuruluşu tanımamış ve afaroz etmişti. Buna rağmen Fener Patrikhanesi bağımsız bir kilise olarak yaşadı. Bir süre sonra Papa Eftim'in yıkmak istediği Patrikhaneeye, Fenerlilerle anlaşarak

25. Teoman Ergene, a.g.e., S 28.

26. Teoman Ergene, a.g.e., S 24-26.

27. Teoman Ergene, a.g.e., S 55.

Kayseri'de yeniden kurduğu söylentileri yayıldı. Papa Eftim bu dedikoduların önünü almak için Kayseri'den ayrılıp Ankara'da oturmak gereğini duydu. Fakat Papa Eftim'in, Kayseri'den ayrılmasıyla bu yeni kurulmuş Patrikhanenin tekrar Fenerin nüfuzu altına gimesi tehlikesi baş gösterdi. Ayrıca bu sıralarda Lozan görüşmeleri de son şeklini buldu ve yapılan anlaşmaya göre de Anadolu'daki Ortodokslar, Yunanistan'daki Türkler mübadeleye tabi tutuldu. Ancak bu karardan İstanbul'daki Ortodokslar ile Batı Trakya'daki Türkler mu'af tutuldular. Ancak, anlaşma Papa Eftim ve arkadaşlarının Anadolu'daki olmasına rağmen onlara uygulanmadı. Diğer taraftan TBMM delegeleri Lozan'da Fener Patrikhanesi'nin Türkiye'den çıkarılmasını istedi. Bu sırada Kayseri'de Ortodoks Patrikhanesi ise çoktan kurulmuştu. Eğer mübadele, istenerek yapılmış olsaydı, Fener'le birlikte Kayseri'deki Patrikhanenin çıkarılması teklif edilebilirdi. Oysaki, barış görüşmeleri sırasında Türk Hey'eti, Fener Patrikhanesinin, Türkiye'den çıkarılması üzerinde ısrarla durduğu halde, Kayseri Patrikhanesi hakkında böyle bir teklif bile yapmadı. Fener Patrikhanesinin, Türkiye'den çıkarılması Ortodoks olsun veya olmasın bütün hristiyan devletler şiddetle itiraz ettiler. Birçođu sözleriyle Türkiye'yi tehdit ettiler. Hatta görüşmelerin bir daha kesilmesi tehlikesi başgösterdi. Bunun üzerine Türk Heyet'i Başkanı, müttefiklerin ve Yunan murahhas hey'etlerinin, Patrikhane'nin bundan sonra siyasî ve idarî işlerle uğraşmayacağı, yalnız dinî meseleler çevresinde kalacağı hakkında konferansta söyledikleri sözleri ve verdikleri açık teminatları senet kabul edip, teklifinden vazgeçti²⁸.

Eftim İstanbul'a gitti. Çünkü Anadolu'da ortodoks kalmayınca Keskinde oturmayı anlamsız buldu. Böylece hem Fener Patrikhanesiyle yakından mücadele edebilir, hem de Anadolu'dan gidip İstanbul'a yerleşmiş olan Ortodoksları, Patrikhane'nin zararlı faaliyetlerine karşı koruyabilirdi.

c. Türk Ortodoks Kilisesi'nin Yayın Organları

Anadolu Türk Ortodokslarının "*Anadolu'da Ortodoksluk Sadâsı*" adlı bir de gazeteleri vardı. 16 sayıdan oluşan, 1922-1923 yılları arasında çıkan bu gazetenin koleksiyonu Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsünde Dikimevi'ndeki Arşivinde bulunmaktadır. Gazete Ay Nikola (halen bu bölgede Kayseri Hava İndirme Tugayı bulunmaktadır). Manastırında 9 Temmuz 1922 de yayın hayatına başlamış, 8 Şubat* 1923'e kadar (16'ncı sayı ve son sayı) yayınının sürdürmüştür. Kurulan bir örgüt yayın organsız olamazdı bu noktadan hareketle gazete yayın yaşamına geçmişti. Gazete'de genellikle, kongre toplantıları, alınan kararlar, kabul edilen nizamnameler ve bütün faaliyetleri içeriyordu. Birinci el belge niteliğindeki bu gazete aracılığıyla yukarıda belirtilen konular adıyla anıla-

28. M. Cemil Bilsel, Lozan C 2, S 295.

* Gazete Üzerinde 8 Nisan 1923 yazılıdır. Hicrî tarih bölümü 21 Şubat 1339 olduğundan, doğrusunun 8 Şubat 1923 olması gerekmektedir.

çak biçimde kamuoyuna zamanında duyurulmuştur. Gazete Anadolu Rumlarının Yunanlılıkla ilgilerinin bulunmadığı, soyca Türk oldukları yolundaki görüşü benimseyerek Türk Kurtuluş Savaşı lehinde, Yunan saldırılarıyla, işgal sırasında Yunanlılarla işbirliği yapan Fener Patrikhanesinin aleyhinde yazılar yayınlamıştır*.

AMERİKALILARIN TUTUMU

Amerikalı İstihbaratçılar bu iki oluşumun birbirleriyle olan kıyasıya savaşımını oldukça yakın plandan izlemişlerdir. Patrik Meletios'un yaklaşımını anlayışla karşılamışlar. Amerika Birleşik Devletleri üzerinden sağladıkları yardıma göz yummuşlardır. Ancak onlar, XIX'ncı yüzyıl ikinci yarısından itibaren başlayan Osmanlı İmparatorluğu ile ticaret ilişkilerinin geliştirilmesine paralel olarak, kendi ticaretini güven altına almak için öncülük ettiği, Hristiyan dininin üçüncü boyutu olan Protestan Misyoner faaliyetlerine daha fazla çaba harcamışlardır. Amerikalılar doğrudan ilgilendiren diğer önemli bir neden de "Anadolu'daki Amerikan Örgütlenmesi"nin geleceğiydi. Son zamanlarda zararlı bir hal almaya başlayan Anadolu'daki Amerikan misyoner faaliyetleri ile özellikle Amerikan Okullarındaki Pontusçu ve yasa dışı Ermeni faaliyetleri Ankara Hükümeti tarafından adım adım izleniyordu. Olayların ivme kazandığı bu devre sırasında Ankara Hükümeti "Amerikan Misyoner Faaliyetleri"ne yönelik tavrını belirliyor buna ait görüşler 24 Haziran 1921 tarihindeki Hakimiyeti Milliye Gazetesinde yayınlıyordu²⁹ (Ek-9, 10).

Ankara Hükümeti, Merzifon Amerikan Kolej'indeki Pontusçu faaliyetler sonucu bir Türk öğretmenin öldürülmesinden sonra, olaya derhal müdahale ederek, suçluları mahkemeye vermiş ve söz konusu okulu kapatarak, üç bakıcı kadın dışında diğer Amerikalıları sınır dışı etmişti. İşte bu olaydan sonra, Ankara Hükümeti Anadolu'daki Amerikan örgütlerinin işlevlerine yönelik denetlemelerini artırmış ve Ermeni ve Rum kalkışmasına önayak olanların faaliyetlerine büyük ölçüde kısıtlama getirmişti.

SONUÇ

Anadolu'nun içindeki homojen yapının ortadan kaldırılmasına yönelik tehlike birlik beraberliği sağlamlaştırmak suretiyle, tehlikeye karşı birlikte hareket etme olgusu ile aşılabiliyordu. Yunan politikacıları güdümlüdeki Fener Rum Ortodoks Kilisesinin Anadolu siyasalarında hristiyanlıktan çok, Yunan dilini öne çıkarmasının altında yatan neden, Anadolu'nun ancak bu şekilde Yunanlaştırabileceklerini inanmış olmalarıdır.

* İlk 12 sayının başlığı "TBMM Hükümetine tâbi Umum Anadolu Türk ortodoks Kilise Kongresinin mürevvec efkândır. Şimdilik haftada bir defa neşrolunur" biçiminde çıkmış, 13-16'ncı sayıların başlığı ise "TBMM Hükümetine tâbi Anadolu ortodokslarının dini, ahlakî, tarihî haftalık gazetesidir" şeklindedir.

29. Hakimiyet-i Milliye, 24 Haziran 1921.

Yunan dili ile ilgili olarak daha önce Balkanlarda yapmış oldukları çalışmalar nasıl geri tepip, bağımsız “Bulgar” ve “Sırp” kiliselerini ortaya çıkardıysa, aynı olgunun Anadolu içlerinde denenmesi büyük bir karşı koynu da beraberinde getirdi... Ancak, Amerikalı İstihbaratçının kendi raporunda belirttiği gibi, “Eski Türk İmparatorluğu egemenliği altında yaşayan çeşitli uluslar arasındaki sorunların, esas olarak din farklılıklarından çok; irki ve ekonomik farklılıklardan ortaya çıktığı” biçimindeki değerlendirmesinin Anadolu içerisindeki toplumsal yapının ana kriterleri bakımından oldukça ilginç bir yaklaşımı da ortaya koymaktadır. Çeşitli senaryolarla bugün için de ortaya konan veya konulmaya çalışılan bu yaklaşımın geçerli olduğu görülmektedir. Kurtuluş Savaşının o buhranlı günlerinde ayrı dinlere mensup Anadolu insanı büyük bir kararlılıkla Yunan-Fener Patrikhanesi birlikteliğini kendi koşullarının ortaya çıkardığı örgütlü bir yaklaşımla aşmayı başarabilmiştir. Çünkü onlar, aynı köklerden beslenen “Anadolu” adlı koca çınarın kolları gibi, birbirine tıpatıp benzer aynı özellikleri taşımaktaydılar. Ayrı dinlerden olsalar dahi, kederde, tasada ve kıvançta bir olarak hareket edebiliyorlardı “Anadolu İnsanı”... Onlar bu topraklar üzerinde kendilerine devredilen zengin bir kültürün ortak mirasçıları olarak birlikte yaşama arzu ve kararlılığı içerisinde, Yunanlıların biçimlendirdiği “Örgütlü Yönetme” stratejisini; “Karşı Örgütlenme” ile üstesinden gelmeyi başarmışlar ve Fener Patrikhanesinin gerçek yüzünü bir kez daha dünya kamuoyuna göstermeyi bilmişlerdir.

EKLER

- EK-1 : Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, (HMG) 15-16 Aralık 1921, Osmanlıca
- EK-2 : Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 15-16 Aralık 1921 Transkripsiyonu
- Ek-3 : "Religious Groups in Anatolia" Başlıklı İsth. Raporu, İngilizce
- EK-4 : "Anadolu'daki Dinî Gruplar" Başlıklı İsth. Raporu, Türkçe
- EK-5 : "Anadolu'da Hristiyan Türkler", HMG, Osmanlıca.
- EK-6 : "Anadolu'da Hristiyan Türkler", HMG Transkripsiyonu
- EK-7 : "Turkish Orthodox Church" Başlıklı İsth. Raporu, İngilizce,
- EK-8 : "Türk Ortodoks Kilisesi" Başlıklı İsth. Raporu, Türkçe
- EK-9 : "Amerika Misyonerleri", HMG, Osmanlıca
- EK-10 : "Amerika Misyonerleri", HMG, Transkripsiyonu

خبرلار

چيچاڭ بىر تىنچ ۋە مۇستەقىل دۆلەت بولۇپ، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

چيچاڭ خىستەلغى

چيچاڭ خىستەلغى، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

يېقىن كەلگۈچى يادىغىلار

- 1. ... 2. ... 3. ... 4. ... 5. ... 6. ... 7. ... 8. ... 9. ... 10. ...

سۈرۈش ۋە تەتقىقات

يونانلىقلار مەغلۇب اسىرلىقنى قايتا قوبۇل قىلىشى ۋە ئىدىيەسى

اسىرلىقنى قايتا قوبۇل قىلىشى، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

يونانلىقلارنىڭ يېڭى بىر قۇرۇلۇش سىياسىسى

يونانلىقلارنىڭ يېڭى بىر قۇرۇلۇش سىياسىسى، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

استانبول ھۆكۈمىتى يېڭى پىرىنسىپلارنى تەستىقلايدۇ

استانبول ھۆكۈمىتى يېڭى پىرىنسىپلارنى تەستىقلايدۇ، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

رەسىيە تېلېغى

رەسىيە تېلېغى، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

Table with 2 columns: Year, Date. Rows: 1340, 1337, 1331.

گومتمىز خەتتە پاك تەقدىر كازانە بىياناد

گومتمىز خەتتە پاك تەقدىر كازانە بىياناد، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

يونانلىقلار بويۇك بىر ئىدىيەنى ئىپادىلەيدۇ

يونانلىقلار بويۇك بىر ئىدىيەنى ئىپادىلەيدۇ، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

قونقۇر ئانس نەزەردە تۇرغان چىچاڭ ئىدىيەسى

قونقۇر ئانس نەزەردە تۇرغان چىچاڭ ئىدىيەسى، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

پىرىنسىپلارنىڭ چىچاڭ ئىدىيەسىگە قارىتا تەسىرى

پىرىنسىپلارنىڭ چىچاڭ ئىدىيەسىگە قارىتا تەسىرى، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

پىرىنسىپلارنىڭ چىچاڭ ئىدىيەسىگە قارىتا تەسىرى

پىرىنسىپلارنىڭ چىچاڭ ئىدىيەسىگە قارىتا تەسىرى، بۇ ئىشنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق. بىزنىڭ قىزىقىشىمىز، ئۇنىڭ قانداق قىلىنىشىغا بىزنىڭ قىزىقىشىمىز يوق.

HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNİN 15 ARALIK 1921
TARİHLİ SAYISINDA ÇIKAN
“İSTANBUL HÜKÜMETİ YENİ PATRİĞİ TANIMİYOR”
BAŞLIKLİ HABERİN TRANSKRİPSİYONU

“İSTANBUL HÜKÜMETİ YENİ PATRİĞİ TANIMİYOR”

-----o--o--o--o--o-----

Mevcut Kavanine mugayir olan bir intihabtan dolayı Patrikhane
ile resmi muamelat cereyan etmeyecektir.

-----o--o--o--o--o-----

İstanbul : 10 (İstanbul Muhabir-i Mahsusasının telgrafıdır.) İstanbul Rum Patrikliğine intihap olunan sabık Atina Metropolîdi Melityos'un intihabının mevcut kavanine külliye mugayir (aykırı) olduğu ma'lumdur. Patrik'in bir kere Osmanlı teb'asından olması en birinci şart olduğu gibi, Melityos'un bu vazifeyi deruhte etmesi için daha bir takım şeraitte mevcuttur. Bundan dolayı İstanbul Hükümeti, yeni Patriği tanımamış ve Türk düşmanı ve Yunanlı addetmiştir. (saymıştır) Patrikhanenin bütün mua'melatı tanınmamakta, resmi mua'melat yapılmamaktadır.

HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNİN 16 ARALIK 1921
TARİHLİ SAYISINDA ÇIKAN
“PATRİK DAVASI DEVAM EDİYOR”
BAŞLIKLİ HABERİN TRANSKRİPSİYONU

“PATRİK DAVASI DEVAM EDİYOR”

-----o--o--o--o--o-----

Bu seferde Yunan Hükümeti Devletlere birer muhtıra vererek intihabın
gayr-ı meşruu olduğunu bildirmiştir.

-----o--o--o--o--o-----

İstanbul : 14 (İstanbul Muhabir-i Mahsusasının telgrafıdır.)—Venizelosçular ve Konsantinciler arasında Patrik Melityos meselesi günden güne büyümektedir. Yunan Hükümeti her tarafa yağdırdığı protestolardan maada devletlere de bir muhtıra vererek intihabın gayr-ı meşruu olduğunu bildirmiştir.

REPRODUCED AT THE NATIONAL ARCHIVES

OFFICE COPY OF STAFF
FOR OFFICIAL USE
ONLY
2657-T-103
JUN 17 1921

SUBJECT RELIGIOUS GROUPS IN ANATOLIA - Service Report.

From ANATOLIA
CONSTANTINOPLE (KONSTANTINOPLE)

No. 1070 Date May 25, 1921

Replying to No. Date JUN 17 1921

POLITICAL -

(37) Religion
(112) Organization

The following translation of an article printed in the "IKDAM", a Turkish newspaper of May 21, 1921, on the above subject is quoted with reference to the religious prejudices that exist in this part of the world.

"The Orthodox Greeks of Anatolia say: "We are from the Turkish family Seltchoukiler, converted from the Turkish religion to Greek Orthodox, and we are Turkish Greeks. We want to found a Greek Orthodox Patriarchate in Anatolia in the city of Kaisseri. The Greek Patriarchate of Constantinople is the cause of enmity between the Orthodox Greeks and the Turks. The Greek Patriarchate of Constantinople is with the Greek Government which makes conditions bad for the Greek Ottoman subjects. We want to part from the Vonzelist Patriarchate of Constantinople. The same religious troubles were caused by John Wycliffe in England for the Anglican churches in the 16th century. We want Anatolian Greek teachers in our schools - we don't want Greek teachers from Greece!"

"The Greek Bishop from Gummeche-Hadji-Kouy in Anatolia says the following: "The Greeks of Anatolia are descendants of the Turkish family of Seltchoukiler and they are purely Turks."

It is a very common belief among foreigners in this part of the world that the difficulties between the various nationalities living in the old Turkish Empire are not primarily due to religious differences but rather to racial and economic differences;

- Mr. Tolson
- Mr. E. A. Tamm
- Mr. Clegg
- Mr. Glavin
- Mr. Ladd
- Mr. Nichols
- Mr. Rosen
- Mr. Tracy
- Mr. Carson
- Mr. Coffey
- Mr. Hendon
- Mr. Mumford
- Mr. Quinn
- Mr. Nease
- Miss Gandy

ULUSAL ARŞİV DAİRESİNDE YENİDEN ÜRETİLMİŞTİR.

YALNIZCA RESMİ AMAÇLAR İÇİN KULLANILIR.

21 Haziran 1921

2657-T-103

KONU : ANADOLU'DAKİ DİNİ GRUPLAR - Servis Raporu
 NEREDEN : İSTANBUL (ANADOLU)
 NO : 1070 TARİH : 25 Mayıs 1921..... 19
 NO'LUYA YANIT :TARİH :19

REMO.M.I.D.,G.S. 17Haziran 1921

SİYASAL -

(37) Din
 (112) Örgütlenme

Aşağıdaki makalenin tercümesi , 21 Mayıs 1921 tarihli bir Türk Gazetesi "İKDAM" da yayınlanmış, dünyanın bu bölgesinde ortaya çıkan dini ön yargılar, yukarıdaki başlık kısmındaki konuyla doğrudan ilişkilidir

"Anadolu'lu Rum Ortodokslar, kendi durumlarını şöyle dile getirmektedirler ;"Biz Türk Selçuklu ailesindeniz,dinimizi Türk dininden, Rum Ortodoks dinine değiştirdik ve biz Türk asıllı Rum (Ortodoks kilisesine)bağlıyız Anadolu'da Kayseri şehrinde bir Rum Ortodoks Patrikliği kurmak istiyoruz İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği,Ortodoks Rumlar ve Türkler arasında karşılıklı husumete neden olmaktadır. İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği,Osmanlı Ortodoks sorunlarının koşullarını kötüleştiren Yunan Hükümeti ile işbirliği içerisindedir.Biz Venizelosçu İstanbul Rum Ortodoks Patrikliği 'nden ayrılmak istiyoruz.Benzer dini sorunlar,16 ncı yüzyıl İngiltere'sinde Anglikan kiliseler için John Wycliffe tarafından ortaya atılmıştır.Ökullarımızda Anadolu Rum öğretmenler istiyoruz,Yunanistan'dan öğretmen istemiyoruz."

"Anadolu'da Gümüşhacıköy 'lü Papaz,şunları söylemektedir : "Anadolu'lu Rumlar Türk Selçuklu ailesi soyundan gelmektedirler ve onlar katışıksız Türk'türler."Eski Türk İmparatorluğu egemenliği altında yaşayan çeşitli uluslar arasındaki zorlukların,esas olarak dini farklılıklardan çok ,ırki ve ekonomik farklılıklardan ortaya çıktığı,dünyanın bu bölgesindeki yabancılar arasında çok yaygın bir kanıdır.

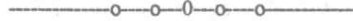
DAĞITIM PLANI :
 ASKERİ İSTİHBARAT BÖLÜMÜ3 Adet
 Yüksek Komiserlik1 Adet
 Büyükelçilik Dağıtımı.....
 G-2 Koblenz1 Adet
 Belgrad Askeri Bölüm (A/B).....
 Berlin Askeri Büro (A/Br.).....
 Bükreş (A/B).....
 Kahire (A/B).....
 Londra (A/B).....
 Paris (A/B).....
 Roma (A/B).....
 Varşova (A/B).....
 Atina (A/B).....1 Adet.

HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNİN 24 HAZİRAN 1921
TARİHİNDE "ANADOLU'DA HRİSTİYAN TÜRKLER "BAŞLIKLİ
ÇIKAN MAKALENİN ÖNEMLİ BÖLÜMLERİNİN
TRANSKRİPSİYONU

"ANADOLU'DA HRİSTİYAN TÜRKLER "

-2-

Anadilleri Türkçe olan Hristiyanlar evvela Türktür-
Seciye,ruh.haras(kültür)noktasından delil-Bu kadar aynıyet aslı bir olan
ırklarda bulunur-Mahcubi'nin naat-ı şerifleri-Harbi'nin şiirleri-

Bundan evvelki makalede Anadolu'nun tarihinde vukuat-ı kayd edebildiği en eski zamanlardan beri Turan ırkı ile meskun bulunduğunu Garplı müverreh (Batılı Tarihçi) Domurgan'ın 'Anadolu'nun yerli ahalisinin hiç olmazsa milattan 4.000 yıl evvelinden beri Türk olduğunu' Anadolu ve Kafkasya'ya dair olan tarihinde yazdığını söylemiştir. 3.500-4000 yıl evvelinden başlayarak ,Sümer,Akad,Hitit,Sit,Kuman,Arartu,Türkmenler, Selçuklar,Ayahaneler Osmanlılar daha bir çok büyük küçük Türk Hükümetlerinin saltanat verdiğini Ermeni ve Rumların sonradan gelmekle beraber,bunlardan anadili Türkçe olanların aslen Türk olduklarını, Türklerin eski zamanlarda hücumlara uğrayarak,istila altında kaldıkları sürede bir kısmının Rum ve Ermeni mezhebine girmek mecburiyetine düştüklerini yazmıştım.

Bu hakikati evvelce tarih -i vesikaya istinaden izaha çalışmıştım.Şimdi buna seciye, ruh ve haras noktasından deliller ilave etmek istiyorum.Bundan dokuz on sene evvelde Anadolu içerilerinde idim. Halkiyata ait bazı tetkiklerde bulunurken ayrı unsurlardan sayılan insan kümeleri arasında kavim-i müşabihatlar (ulusal benzerlikler) bulmağa başladım.Hayretle takib ve tamik (derinleşerek)ederken bu ayrı denilen unsurların aynı ırktan olduklarına kani oldum.Rabitalar o kadar kuvvetli idi ki bu hal tabii,içtima-i, idari muhitin aynı aynı surette tesirinden menbaas ve mütehasıl değildi.Bu kadar aynıyet ancak bir milletten bir ırktan olanlarda bulunabilirdi.

Anadolu'daki şehir ve kasabalarda Rum ve Ermeni namı altında öylelerine tesadüf ettim ki,bunlar sima ve bedeni teşekkülâtça Türklerden farksızdı.Zevki,adetleri, hanelerindeki maişet (yaşayış) tarzları,düşüncelerinin biçimi,telakkiyat ve amiyane itikat ve fikirlerinin şekli bir Türkten asla farksızdı.Evvela,kendim yine kendime itiraz etmek istedim,bunların bu kadar müşabihat,daha doğrusu aynıyatları uzun asırlar bir yerde oturan milletlerin halleşmeleridir,dedirir.Halbuki bu ihtimali kuvvetle reddeden misaller karşıma dikildi.Yine aynı muhitte yaşamakta olan,fakat lisanını bilen az bir kısım Rum ve Ermeni vardı. Bunlar daha ilk görüşte gayr-ı samimi ve daha uzak ruhlara ,çok farklı seciyelere malik olduklarını,vel-hasil başka bir millet bulduklarını pek açık surette gösteriyorlardı.O vakit kani olmuşum ki,Türklerle tamamen hem hal yaşayan, Türkçe konuşan, Türk seciyesinde bulduklarını gösterenler tarihin yazdığı vechile vaktiyle hristiyan olmak itidatında kalan zavallılardır.

On sene evvel Kayseri'de iken halk şiirlerini araştırıyordum.Bana Mahcubi ve Harbi namında asıl adları Artin ve Kirkor olan iki adamdan bahsettiler.Bunların kardeş olduğunu söylediler. Ve muhlisleri (katıksızlıkları) bile dikkatimi celb etmişti;Hicab ve Harb ,bunlar milletimizin ruhen alakadar olduğu kelimelerdi.Mahcubi çok sene evvel ölmüş,eserleri Kayseri'de ağızdan ağıza dolaşıyordu, bir çok kimse ondan bahsediyordu .Mahcubi resmen bir hristiyan cemaat efradından sayılırken,o kadar Türklerle hem hal etmiş ki onların hatta din-i hissianesiyle iştirak ettiği zamanlar olmuş.

Mahcubi'nin Kayseri'de naat-ı şerifi meşhurdur.Akrabasından biri bana o vakitler bulunla diğer bir kaç şiirini göstermişti.İşte naat-ı şerif suretini yazıyorum :(...)

Harbi'ye bir gün haber gönderdim. Bir genç tarafından tutulmak suretiyle bu şair getirildi.Elli yaşında vardı.İki gözü de akmıştı.Göremiyordu.Geniş şalvarı,belinde kuşağı, ayaklarında yemeni denilen ayakkabılarıyla halk tabakasına mensup bir kimse idi. Terbiyesi zeka ve cerbezesi (güzel söz söyleme yeteneği)var idi.Bana koşmalardan bir kaçını vermişti.Şimdi vefat ettiğini işittim bu halk şairinin ne ruh ve ne fikirde olduğunu anlamak için iki koşmasını yazıyorum.(...)

Ekalliyetler (azınlıklar) diye hukukundan bahsederler.İşte asırlardan beri bizimle hem hal bulunan ve bizden olan bu gibi adamlardan ibarettir.(...)

REPRODUCED AT THE NATIONAL ARCHIVES

-2-

Commissariat of Justice a copy of this budget.

"13. The revenues of churches in all the archiepiscopal dioceses belong to the Turkish Orthodox Church.

"14. The church of Caesarea will draw up a scheme for regulating the revenues of the monasteries and the method of nomination of their Superiors (Hegumenos). This projected law will go into force after approval by the Commissariat of Justice."

"In presenting this bill, the Commissaire of Justice, Hafiz Mehmed Bey, made the following observations:

'The Phanar Patriarchate has unfortunately for centuries been a source of worry to the Ottoman State and an institution of insupportable tyranny for the Orthodox population itself. Furthermore, it is not at all necessary that the head of the Orthodox Church live in Phanar. The Phanar Patriarchate, with the purpose of ministering to Greek interests, decrees that the Greeks of Anatolia hold their religious services in the Hellenic language, a language that these Greeks do not understand, and this prevents them from fulfilling as they should their religious duties. The Patriarchate of Phanar has always had for its purpose simply the serving of Hellenic interests; and this had led to the justifiable revolt of the Russians, the Serbians and the Bulgarians. Therefore, while each one of these peoples today prays and performs its liturgy in its mother tongue, a civilized government cannot allow the Orthodox people of Anatolia, whose mother tongue is Turkish, to be the victims of intolerance.' "

ULUSAL ARŞİV DAİRESİNDE YENİDEN ÜRETİLMİŞTİR
27 Temmuz 1921
2657-T-122

DAĞITIM PLANI :

ASKERİ İSTİHBARAT BÖLÜMÜ3 Adet
Yüksek Komiserlik1 Adet
Büyükkelçilik Dağıtımı.....
G-2 Koblenz.....1 Adet
Belgrad Askeri Bölüm (A/B).....
Berlin Askeri Büro (A/Br.).....
Bükreş (A/B).....
Kahire (A/B).....
Londra (A/B).....
Paris (A/B).....
Roma (A/B).....
Varşova (A/B).....
Atina (A/B).....1 Adet.

KONU : TÜRK ORTODOKS KİLİSESİ - Monografik Rapor

NEREDEN : İSTANBUL (ANADOLU)

NO : 1193 TARİH :24 Temmuz 1921.....19

NO'LUYA YANIT :TARİH :19

REMO.M.I.D.,G.S. 17 Temmuz 1921

SİYASAL -

(60) İç Politikalar

Bir Amerikan Misyoner Gazetesi olan "Orient" in 8 Temmuz 1921 tarihli nüshasından alınan aşağıdaki bölüm, Anadolu'daki Rum Ortodoks Kilisesinin İstanbul Rum Ortodoks Patrikliğinden ayrılması planının bir kısmını vermektedir :-

*** Küçük Asya'da aynı bir Patriklik oluşturmak için, Ankara'da TBMM'de sunulan ve tamamını tercüme ettiğimiz taslak aşağıdadır.

1. Türk Ortodoks Kilisesi bağımsızdır ve kendi dini başkanlığının Baş Piskoposluğu Kayseri'dedir.
2. TBMM Hükümeti sorumluluk sınırları içerisinde yaşayan İstanbul, İzmir, Edirne ve Gelibolu dahil bütün Piskoposlar bu kiliseye bağlıdır.
3. Din görevlileri, Hükümetin onayı ile Din Başkanı tarafından aday gösterilir.
4. Bu Başkan, belirli koşullar altında, Hükümet tarafından üç aday arasından seçilir ve atanır.
5. Rahipler, belirlenmiş adaylar arasından onları seçen Hükümet tarafından atanır.
6. Hükümet, Devlet ve Ulus çıkarlarına ön yargılı hareketlere katılan din görevlilerini işinden çıkarabilir.
7. Devlet yasalarını ihlal eden din görevlileri, mahkemeye gitmeden önce özel ayrıcalık ve dokunulmazlıklarından soyutlandırılır.
8. Devletin yasaları din görevlilerinin ölümlerinde, dini amirler tarafından bırakılmış kişisel mallarına bütünü kapsayacak biçimde uygulanır. Her ne şekilde olursa olsun, bu mallar Türk Ortodoks Kilisesi'ne bağlı olmayan kiliselere ya da toplumlara miras olarak bırakılmaz.
9. On iki üyeden oluşan bir din Konseyi, bir üst düzey din başkanının başkanlığında toplanır. Bu konsey iki yıllık bir sürede görev yapar.
10. Konseyin görevleri yalnızca din ile ilgilidir.
11. Kilisenin Yönetim Konseyi, Dini Konsey tarafından belirlenmiş 5 üyeden oluşur.
12. Yönetim Konseyi bütçenin düzenlenmesi, dini yerlerin onarımı gibi görevlerle sorumlu olacaktır. Her yıl bütçeden bir nüsha Adalet Komisyonuna gönderilmek zorundadır.
13. Bütün dini yerlerdeki kilise gelirleri, Türk Ortodoks Kilisesine aittir.
14. Kayseri Kilisesi, manastırların gelirlerini ve kendi amirlerinin (Hegumenos) adaylıklarını tanzim eden bir yönerge düzenleyecektir. Bu taslak Adalet Komisyonunun onayından sonra yürürlüğe girecektir."

*** Bu taslağın Adalet Komisyonundaki sunumunda, Hafız Mehmet Bey, aşağıdaki gözlemlerde bulunmuştur :

"Üzülerek belirtmek gerekir ki, Fener Patrikhanesi, yüzyıllardır Osmanlı Devleti için bir üzüntü kaynağı olmuş ve kendi Ortodoks halkı için de desteklenmez bir zulüm merkezi oluşturmuştur. Üstelik, Ortodoks Kilisesinin başının Fener'de bulunması, hiç bir zaman gerekli değildir. Yunan çıkarlarına hizmet etme amacıyla Fener Patrikhanesi, dini hizmetlerinin yerine getirilmesinde Anadolu'lu Rumların anlamadıkları Yunan dilinin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum Anadolu'lu Rumları, kendi dini görevlerini yerine getirmekten alıkoymaktadır. Fener Patrikhanesinin, sadece Yunan çıkarlarına hizmet eden yalın bir amacı her zaman var olmuş; ve bu durum halkı olarak Rus, Sırp ve Bulgar ortodokslarının isyanına yol açmıştır. Bu yüzden, bu ulusların her biri dualarını ve ayinlerini kendi anadilleri ile yapıyorlarken, bir sivil hükümet anadilleri Türkçe olan Anadolu Ortodoks halkına hoşgörülülüğün kurbanları olmamasına izin vermemektedir."

HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNİN 24 HAZİRAN 1921
TARİHLİ SAYISINDA BİRİNCİ SAYFADA ÇIKAN "AMERİKA
MİSYONERLERİ" BAŞLIKLİ MAKALENİN
TRANSKRİPSİYONU

"AMERİKA MİSYONERLERİ"

İstanbul'dan başlayarak ta Kafkas ve Arabistan hudutlarına kadar kalabalık veya ıssız bir çok vilayet ve kaza merkezlerinde Amerikalı bazı heyetlere tesadüf edersiniz. Bize pek uzak kılalardan ,okyonusları geçip,gelen bu adamların ücra Anadolu köşelerinde ne aradığını sorarsanız,size derler ki :

"- Bunlar hayırsever insanlardır. Yoksullara ,hastalara ,sefillere bakmak , mektepsiz çocukları okutmak için geliyorlar."

Filhakika (Gerçekte) size ya bir hastahane,ya bir yetimhane, veya bir mektep gösterirler.Bu müesseseleri gezer,içlerinde çalışan beli zünnerli (papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık,ipten örme kuşak) müphem misyonerlerle konuşur ve insanların iyiliğe, gayr-ı endişeliğe doğru tekamüllerini gösteren yeni bir mesele tesadüf etmiş olmaktan memnun yolunuza devam edersiniz.

Fakat maalesef aldanıyorsunuz.

Gördüğünüz müesseseler ihtimal ki hayır için açılmışlardır ;konuştuğunuz beli zünnerli misyonerler ihtimal ki kırmızı derili adamların uzak diyarından,bu ücra Anadolu köşelerine kendilerince hayır dağıtmak maksadıyla gelmişlerdir.Fakat zihinlerimizde tatlı bir insaniyet felsefesi yürüten bu ihtimal,maalesef biz müslümanlar için bir hayal olmaktan öteye geçemiyor.Biraz tetkik edince,anlarsınız ki,bu hayırperverliğin yegane mevzuu hristiyanlıktır; Etrafı biraz dikkatle dinlerseniz,din dışarınız size kederle anlatırlar ki,bu beli zünnerli adamların hayırdan anladıkları yegane şey "nasraniyet"tir. Onlara göre hayır işlemek , hristiyanlığı dağıtmak demektir.Filvakiya fakir ve kimsesiz çocuklara bakarlar ;fakat midelerine verdikleri gıdayı ,taze zihinlerine doldurdıkları hristiyanlık efkariyle (fikirler) nüfuz ederler.Hayırperverliklerinin hoşlandığı hastalar hristiyan olan,Rum ve Ermeni olan hastalar ve yoksullardır . Onlardan başkası için kapıları ekseriya kapalıdır.

Bahr-i Muhitlerin ötesinden ta buralara zahmet eden bu insaniyet kabilelerinin mesaisi,yalnız nasraniyet dağıtmaktan ibaret kalamaz;tehlikeleri yalnız dini değildir ; hayır ve insaniyet kisvesiyle gezen bu beli zünnerli adamlar,yavaş yavaş siyasi faaliyetlere girerler. Açtıkları müesseseleri ,Rum ve Hristiyan tahriline müsait bir merkez haline getirirler .Oralarda memleketin asayişini ihlal edecek Rum ve Ermeni İhtilal Cemiyetleri kurarlar.Oralardan ihtilal teşkilatını idare ederler ve bu "hayır ve insaniyet" müesseseleri böylece bize karşı dini ve siyasi tehlikeler hazırlayan birer şer ve ihanet ocağı haline gelir.

Türk istiklalini Karadeniz sahilinde şedit eden Rum Pontus Cemiyeti'nin merkezini , hükümet bundan bir kaç ay evvel, Merzifon'daki Amerikan Mektebi'nde keşfetmişti. Karadeniz Rumları arasında ihtilal teşkilatı buradan başlıyor,dağıtılan ihtilal varakaları burada basılıyordu.İhaneti haber veren bir Türk muallimini, aynı müessesede ders okutan rum muallimleri,bu müessese içinde öldürdüler. Yunanistan'dan gelen talimat ve vesaik , hep burada bulundu. Merzifon'daki Amerikan Mektebi'nin hayır ve insaniyet vazifeleri de işte bunlardı.

Bu çirkin hareketin elemi henüz zihinlerimizden çıkmadan Amerikan Misyonerlerinin yeni bir şerrinden haberdar oluyoruz.Filvakiya son gelen 'Mamuratülaziz '(Elazığ) refikimizin (yoldaş) '1709' numaralı nüshasında şu satırlar okunuyor.Makarr-ı Ulema (Alimler Merkezi) addettiğimiz yukarı şehirde Moroniki Meryem Arakyan Hanımın

idaresindeki Eytamhane(Yetimler Yurdu) 'de merkezin Hasik karyesinden Salmanızde Aluşın biraderi Süleyman'ın mahdumu Reşad'ın Torosoğlu Nişan namıyla tevsimi (adının konulması) ve sonra Sivaslı Ali namında sekiz on yaşında diğeri bir çocuk isminin Aleks'i'ye tebdili (değiştirilmesi) ve Diyarbekir'li Halil isminde diğeri bir çocuğun da diğeri bir namla (okunamadı) Amerikalılar hakkındaki itimad ve emniyeti şüpheye daha doğrusu tehlikeye ilga etmek mahiyetini haiz oldu. Hayırkarlık daiye-i tefevvukuyle (üstün gelme savıyla) Eski Dünya'ya karşı ihrazşan (kazanan) ve galibiyete yeltenen Yeni Dünyalıların şiarı insanı öyle kabil-i telif addedilemiyen bu hareket (iki sözcük okunamadı) ne kadar mütehasis olsak yine azdır. Mücadalat-ı diniyenin hey'et-i içti-maiyye-i beşeriyye (insanlığın sosyal bütünlüğü) arasında merdud (geri döndürülmüş) ve muayyib (ayıp ve iğrenç şeyler) olduğunu devr-i ahir medeniyetinde(günümüz uy-garlığında) ali-i mukadderatını (yüksek yazgılarını) değil, henüz kendisini bile muhakemeden aciz, bir iki çocuğun saf ve mukaddes akidelerini zeyr-u zirle (alt üst etmek) ecdadından mevrus (miras kalmış) an'ane (gelenek) ve milliyet duygularını unutturarak, yerine bir diğeri ikame ve ifahe (kaynatma) için ister bilvasita ister bila vasita olsun çalışmakta ne muhasenat (iyilikler)aranabilir? İhtiras emelleriyle meşbuu(doymuş) olarak uzanan bir dest-i rehakarlık (bolluk eli) uzatacağı şifa-yı acilin bir deva-yı katileden (öldürücü bir ilaçtan)ne farkı olabilir ?

